

Stanisław Witkowski MS

Współukrzyżowani z Chrystusem i wolni od mocy grzechu (Rz 6, 1–14)

Fragment Rz 6, 1–14 podejmuje temat relacji między grzechem a łaską. Jest on tak istotny, iż wersety 1–11 należą w piśmiennictwie Pawłowym do najbardziej znaczących tekstów. Stanowią one dla wierzącego fundament o charakterze mistycznym¹. W centrum perykopy znajduje się nie ryt chrztu, lecz udział wierzącego w śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa². Odwołanie się do chrztu ma na celu podkreślenie nowości ontologicznej człowieka, wynikającej z jego uczestnictwa w zbawczym wydarzeniu Chrystusa.

Rz 6, 1–14 stanowi pierwszą dyskusję diatrybiczną w bloku Rz 5, 1–8, 39. Wcześniej styl diatryby pojawił się w Rz 2, 1–3, 20. 27–31. Wyróżnia go stawianie pytań, natychmiastowe odpowiedzi, a także personifikacja grzechu³ – jest on widziany jako osoba, zniewalająca moc, która panuje nad życiem wierzącego.

W Rz 6, 1–14 można wyróżnić trzy zasadnicze części: tezę wprowadzającą w formie pytania dotyczącego relacji między grzechem a łaską (w. 1); natychmiastową odpowiedź stwierdzającą brak jakichkolwiek relacji między grzechem a łaską (ww. 2–11); końcową zachętę, by nie dać się ponownie zwyciężyć przez grzech, lecz pozostawać pod wpływem łaski (ww. 12–14)⁴.

Obecność imperatywów w konkluzji w wersety 12–14 ukazuje, że dialog z fikcyjnym rozmówcą w ww. 1–2 nie jest celem samym w sobie,

¹ Por. R. Penna, *Lettera ai Romani*, t. 2: *Rm 6–11*, Bologna 2006, s. 15 (Scritti delle origini cristiane, 6). Wersety zaś 12–14 stanowią logiczną kontynuację ww. 1–11 mającą wydzźwięk moralny.

² Por. J. E. Toews, *Romans*, Scottdale, Pennsylvania-Waterloo, Ontario 2004, s. 305 (Believers church Bible commentary).

³ Por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, Milano 2001², s. 243 (I Libri Biblici. Nuovo Testamento, 6).

⁴ Por. tamże, s. 243. Nieco inną strukturę proponuje S. Légasse. Również wyodrębnia w 6, 1–14 trzy części, jednak inaczej dzieli wersety, a główną tezę dostrzega w wersecie 2. Jego zdaniem omawiany fragment należałoby podzielić następująco: ww. 1–2 wyrażają kwestię i odpowiedź, która stanowi tezę; ww. 3–10 stanowią obronę tezy za pomocą argumentacji; ww. 11–14 są aplikacją tezy w życiu chrześcijan – por. S. Légasse, *Être baptisé dans la mort du Christ. Étude de Romains 6, 1–14*, „Revue Biblique” 98 (1991) nr 4, s. 546.

lecz występuje w funkcji zachęty moralnej skierowanej do adresatów listu⁵. Perykopa tworzy zwartą jedność literacką. Początkowe „Cóż więc” (Τί οὖν) zostaje podjęte w wersecie 15, który wprowadza inną sekcję. Poza tym dostrzegamy inkluzję pomiędzy werselem pierwszym a czternastym. W obydwu bowiem pojawiają się te same terminy: „grzech” – ἁμαρτία oraz „łaska” – χάρις. Istnieje także więź między werseletami 1–11 i 12–14. Poświadczają ją ten sam imiesłów ζῶντας (ww. 11. 13) oraz wyrażenie ἐκ νεκρῶν (ww. 4. 9. 11. 13).

Główna teza: grzech a łaska (w. 1)

Perykopa rozpoczyna się pytaniem retorycznym: Τί οὖν ἐροῦμεν („Cóż więc powiemy”). W myśli Pawłowej zawsze oznacza ono zwrot, stanowi element strukturalny, typowy w rozwoju argumentacji w Liście do Rzymian⁶ (por. 3, 1. 5. 9; 4, 1; 6, 1. 15; 7, 7; 8, 31). Nie występuje w innych listach Pawłowych oprócz Ga 3, 19.

Wprowadzającemu pytaniu towarzyszy kolejne, które zawiera tezę perykopy: czy trwanie w grzechu gwarantuje obfitość łaski? Paweł czuł się zobowiązany podjąć tę kwestię przede wszystkim ze względu na stwierdzenie: „Gdzie jednak wzmógł się grzech, tam jeszcze obficiej rozlała się łaska” (5, 20). Nadto w 3, 8 czytamy, że oskarżono go, iż głosi antymoralność, by mogła objawić się pobłażliwość Boża⁷. Zarzut zawarty w 6, 1 nie był więc teoretyczną hipotezą, miał swe źródło w błędnym rozumieniu doktryny Pawłowej. Fałsz wyrażał się w przekonaniu, że grzech wydaje się konieczny, by mogła okazać się łaska.

„Grzech” (ἁμαρτία) pojawia się w Rz 6 aż 16 razy, zawsze występuje w liczbie pojedynczej i wyraża moc wcześniejszą niż pojedyncze akty grzechu⁸. Panuje ona nad wszystkimi i czyni ich niewolnikami⁹.

W tezie grzech łączy się z czasownikiem ἐπιμένειν. U Pawła wskazuje on zawsze na stabilne trwanie (por. Rz 11, 22. 23; 1 Kor 16, 7–8; Ga 1, 18; Flp 1, 24; Kol 1, 23; 1 Tm 4, 16). Konstrukcja z celownikiem bez przyimka τῇ ἁμαρτίᾳ wyraża nie tylko zgodę, lecz także przyłgnięcie, przynależność, niemalże uczestnictwo¹⁰.

⁵ Por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 243.

⁶ Por. R. Penna, *Battesimo e partecipazione alla morte di Christo in Rom 6, 1–11*, [w:] *L'apostolo Paolo. Studi di esegesi e teologia*, Torino 1991, s. 150.

⁷ Por. S. Légasse, *Être baptisé dans la mort du Christ...*, art. cyt., s. 541.

⁸ Por. R. Penna, *Battesimo...*, dz. cyt., s. 154.

⁹ Por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 244.

¹⁰ Por. R. Penna, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., t. 2, s. 20.

Paweł pyta więc, czy mamy zgodzić się na grzech, przyłączyć do niego? Nie ma on przecież żadnej mocy twórczej, lecz tylko i wyłącznie niszcząco-śmiertelna. To nie on rodzi łaskę, lecz tajemnica paschalna¹¹.

Śmierć dla grzechu i misterium chrztu (ww. 2–4)

Paweł jednoznacznie stwierdza, że nie ma współistnienia między grzechem a łaską¹². Wyrażenie *μη γένοιτο* – „żadną miarą” (w. 2) pojawiło się już w Rz 3, 6. 31. Należy ono do stylu diatryby i zawiera w sobie pragnienie, by dana rzecz się nie spełniła¹³.

W ten sposób Paweł chce wyraźnie odłączyć się od tych, którzy zgadzają się z tezą wyrażoną w wersecie 1. Jednocześnie przypomina, że „umarliśmy dla grzechu” (*ἀπεθάναμεν τῇ ἁμαρτίᾳ*). Stwierdzenie to brzmi jak aksjomat, ma charakter rozstrzygający, radykalny¹⁴. Łączy nadawcę i adresatów listu. Obejmuje także każdego chrześcijanina¹⁵.

Paweł przywołuje wydarzenie śmierci, która już miała miejsce i naznaczyła wierzących w głębiach ich jestestwa. W kolejnych wersetach wyjaśni, co to znaczy umrzeć dla grzechu. Teraz zaś wykazuje jedynie istniejącą sprzeczność: jak można żyć pod władzą grzechu, skoro się dla niego umarło¹⁶.

Kolejne pytanie retoryczne rozpoczyna egzegezę śmierci dla grzechu na tle tajemnicy chrztu. Wyrażenie „czy nie wiecie, że” nawiązuje do poprzedniej myśli¹⁷ i ma na celu zwrócenie uwagi na to, co zostanie prze-

¹¹ Por. *List do Rzymian*, tł., wstęp i koment. H. Langkammer, Lublin 1999, s. 80 (Biblia Lubelska).

¹² Łaska oznacza nowy porządek istnienia, nową kondycję człowieka na mocy usprawiedliwiającego czynu Boga – por. Rz 5, 2.

¹³ Forma *γένειτο* stanowi *optativus cupitivus*, wyraża życzenie możliwe do spełnienia – por. F. Blass, A. Debrunner, F. Rehkopf, *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*, Göttingen 1984¹⁶, par. 384.

¹⁴ Por. R. Penna, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., t. 2, s. 20.

¹⁵ Zaimek nieokreślony, względny *ὅτινες* ma wartość uogólniającą. W naszym przypadku zastępuje *ἡμεῖς* („my”) – por. R. Penna, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., t. 2, przypis 25 na s. 20. Przytoczony zaimek *ὅτινες* (l. poj. *ὅστις* – „ktokolwiek”) nie wskazuje na jednostkę, lecz na gatunek – por. M. Golias, *Wstępna nauka języka greckiego*, Warszawa 1981, uw. 166, s. 51.

¹⁶ Wyrażenie *ζήσομεν ἐν αὐτῇ* ma swój paralelizm antytetyczny w 6, 11: *ζῶντας ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*; wskazuje on przejście spod panowania grzechu pod panowanie Chrystusa – por. R. Penna, *Battesimo...*, dz. cyt., 154.

¹⁷ Spójnik *ἢ* występuje na początku zdań pytających i interpretujących myśl wcześniejszą – por. R. Popowski, *ἢ, Wielki słownik grecko-polski*, Warszawa 1995, s. 259, 2.

kazane (por. Rz 1, 13; 11, 25). Wypowiedź Pawła w wersecie 3 jest ujęta w formie chiazmu¹⁸.

A ἐβαπτίσθημεν – „zostaliśmy ochrzczeni”

B εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν – „w Chrystusie”

B' εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ – „w Jego śmierci”

A' ἐβαπτίσθημεν – „zostaliśmy ochrzczeni”

Centrum chiazmu tworzy B–B'. Z tekstu wprost wynika, że chrzest łączy nas z Chrystusem, z Jego śmiercią. Śmierć Jezusa jest wydarzeniem, które poprzedza chrzest, tworzy jego fundament i nadaje mu sens¹⁹. Dlatego też chrzest chrześcijański nie stanowi – jak zauważyliśmy we wstępie – tematycznego centrum Rz 6, 1–14. Reprezentuje aspekt drugorzędny, funkcyjny.

„Być ochrzczonym [zanurzonym] w Chrystusie Jezusie” ma swój synonim w formule dłuższej: „być ochrzczonym w imię Pana Jezusa” – εἰς τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου Ἰησοῦ (Dz 19, 2). Ochrzczony przynależy do Chrystusa, staje się Jego własnością, jest z Nim zjednoczony²⁰. Zjednoczenie z Chrystusem stanowi więc w Rz 6, 1–14 centrum myśli Pawłowej²¹. Potwierdza to także przyimek εἰς. W naszym kontekście zachowuje on pierwotne znaczenie ruchu w odróżnieniu od ἐν, które wskazuje na stanie w miejscu. Εἰς opisuje nie tylko przeniesienie, lecz także przyłgnięcie intymne, osobowe, współudział²².

W kontekście chrztu Jezusa w Mk 1, 9 w wersji oryginalnej czytamy: „został ochrzczony w Jordanie” (ἐβαπτίσθη εἰς τὸν Ἰορδάνην). To zaś oznacza, że był zanurzony (βαπτίζειν – „zanurzać, udzielać chrztu”) w Jordanie, ogarnięty jego falami. Analogicznie chrześcijanin przez chrzest jest ogarnięty, objęty przez Chrystusa²³. Żyje z Nim w realnej, a nie symbolicznej jedności²⁴.

Wspomniane chiazmy kładzie również nacisk na udział ochrzczonego w śmierci Chrystusa²⁵. Po stwierdzeniu, że umarł On dla nas (por. Rz 5, 6. 8 – w wersetach tych występuje przyimek ὑπέρ opisujący korzyść), teraz Paweł pragnie podkreślić nasze współuczestnictwo w Jego śmierci (akcentuje je

¹⁸ Por. S. Légasse, *L'épître de Paul aux Romains*, Paris 2002, s. 393 (Lectio divina, 10).

¹⁹ Por. R. Penna, *Battesimo...*, dz. cyt., s. 159.

²⁰ Jedność ochrzczonych z Chrystusem jest szczególnie zaakcentowana w naszej perykopie. Podkreślają ją wyrażenia z συν („razem”): συνετάφημεν – „pogrzebani razem” (w. 4); σύμφυτοι – „zjednoczeni razem” (w. 5); συνσταυρώθη – „został współukrzyżowany” (w. 6); σύν – „razem” (w. 8); συζήσομεν – „razem będziemy żyli” (w. 8).

²¹ Por. J. E. Toews, *Romans*, dz. cyt., s. 307.

²² Por. R. Penna, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., t. 2, s. 22.

²³ Por. tamże, s. 23.

²⁴ Por. J. A. Fitzmyer, *Lettera ai Romani*, trad. di E. Gatti, ed. italiana a cura di A. Pitta, Casale Monferrato 1999, s. 517.

²⁵ Paweł nie jest pierwszym, który ustanawia relację między chrztem a śmiercią. Sam Jezus określał własną śmierć jako chrzest – por. Mk 10, 38–39; Łk 12, 50.

wspomniany przyimek εἰς). Dlatego też posługuje się czasownikiem συνθάπτειν (w. 4) w aoryście, który uwypukla nasze współpogrzebanie z Chrystusem jako już zaistniały fakt. Paweł obwieszcza więc w sposób definitywny prawdę o naszej śmierci z Chrystusem. Złożenie do grobu jest bowiem pieczęcią, ostatecznym potwierdzeniem rzeczywistości śmierci²⁶. Ochrzczony uczestniczy, „ma udział” w śmierci i pogrzebaniu Chrystusa, ale nie dzieli z Nim jeszcze Jego zmartwychwstania. Paweł uznaje je bowiem jako wydarzenie ściśle eschatologiczne, a nie jako naturalną konsekwencję współudziału w śmierci Chrystusa. Zmartwychwstanie będzie darem Bożym dla tych, którzy wytrwają w uczestnictwie w cierpieniach Chrystusa (por. Flp 3, 10–11)²⁷. Nie jest więc ono faktem aktualnym, ale – jak zaznaczyliśmy – eschatologicznym.

Dostrzegamy w tym punkcie zasadniczą różnicę między Listem do Rzymian a Listami do Kolosan i Efezjan. W pierwotnej myśli Pawłowej chrzest występuje w bezpośredniej relacji do śmierci Chrystusa. Natomiast w listach deuteropawłowych łączy on chrześcijanina także z Jego zmartwychwstaniem. Nie tylko zostaliśmy z Nim współpogrzebani, ale także jesteśmy z Nim współzmartwychwstali.

Tymczasem Rz 6, 4 podkreśla, że obecnie odpowiednikiem zmartwychwstania Chrystusa jest „nowość życia” (καινότης ζωῆς) chrześcijan. Znajduje ona swój fundament w Jego powstaniu z martwych²⁸. Nie można jej wypracować własnym jedynie wysiłkiem. Jest bowiem jakością eschatologiczną²⁹ (por. Rz 7, 6; 12, 2; 2 Kor 5, 17; Ga 6, 15), oznacza pełnię wartości podarowaną chrześcijanom dzięki zbawieniu dokonанemu przez Chrystusa³⁰. Stanowi także potwierdzenie, iż moc eschatonu wkroczyła

²⁶ Por. S. Agersnap, *Baptism and the New Life. A Study of Romans 6, 1–14*, Aarhus 1999, s. 269. Légasse dostrzega w uwadze dotyczącej współpogrzebania przygotowanie do wydobycia jeszcze większego kontrastu między śmiercią a zmartwychwstaniem. Zmarły zostanie bowiem podniesiony z pozycji, którą zajmował w grobie – por. S. Légasse, *L'épître...*, dz. cyt., s. 394. Odniesienie do pogrzebania mogłoby także kojarzyć się z liturgicznym gestem chrzcielnym zanurzenia w wodzie. Jednak w tekście nie mamy odpowiednika współpowstania z martwych, czyli do wynurzenia. Nadto z czasów Nowego Testamentu nie posiadamy również potwierdzeń dotyczących takiego właśnie sposobu praktykowania chrztu – por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 247–248. Jedyne poczawszy od *Constitutiones Apostolorum* 3, 17, 3 ryt chrztu jest interpretowany w świetle Rz 6. Czynność zanurzania oznacza symbolicznie umieranie z Chrystusem (ἡ κατάδυσις τὸ συναποθαιεῖν), zaś wynurzenie – współzmartwychwstanie z Nim – por. R. Penna, *Battesimo...*, dz. cyt., s. 161.

²⁷ Por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 248.

²⁸ Por. *List do Rzymian*, dz. cyt., s. 80.

²⁹ Por. D. Zeller, *Der Brief an die Römer*, Regensburg 1984³, s. 124 (Regensburger Neues Testament).

³⁰ Por. J. Behm, καινότης, [w:] *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, in Verbindung mit O. Bauernfeind... [et al.] hrsg. von G. Kittel, t. 3, Stuttgart 1935, s. 453.

w obecny wiek³¹. Nowość życia (por. 7, 6) czyni aluzję do nieznanego do tej pory typu egzystencji, nawiązuje do postawy człowieka, która wymyka się schematom tego świata (por. Rz 12, 2)³². Ideę nowości życia wzmacnia także czasownik περιπατεῖν. Dosłownie oznacza „chodzić wokół”, metaforycznie zaś opisuje u Pawła przede wszystkim prawe, etyczne życie (por. 1 Tes 2, 12; 4, 1. 12)³³. Καλωσύνης ζωής nie działa mechanicznie, musi być weryfikowana³⁴. Jej wartość jest niepodważalna. Chociaż bowiem nie oznacza jeszcze współdziałania ochrzczonego w chwalebny zwycięstwie Chrystusa, to jednak jest dowodem, że Chrystus został wskrzeszony przez chwałę, czyli przez moc (por. 2 Kor 13, 4) Ojca³⁵. Potwierdza, iż stała się ona dostępną dla chrześcijanina dzięki zmartwychwstaniu Chrystusa.

Zjednoczenie z Chrystusem i śmierć starego człowieka (ww. 5–7)

Werset 5 ponownie podkreśla uczestnictwo wierzących w śmierci Jezusa i szczególnie akcentuje nasz przyszły udział w Jego zmartwychwstaniu. Przymiotnik σύμφυτος pochodzi od czasownika συμφύειν („wzrastać razem”) i oznacza „zjednoczony, zrosnięty, tego samego rodzaju, tej samej natury”. Termin ten występuje w Nowym Testamencie jedynie w Rz 6, 5 i łączy się w tekście z czasownikiem γίνεσθαι („stać się”) w czasie *perfectum*. Nawiązuje zatem do faktu, który zaistniał w przeszłości, a jego skutki są wciąż aktualne. Σύμφυτος wyraża zatem wzajemne przenikanie się między chrześcijanami a Chrystusem³⁶. Spójność ta dokonała się na krzyżu i nadal trwa.

Dyskusję wzbudza rzeczownik ὁμοίωμα. Jego znaczenie jest trudne do uchwycenia, ponieważ rzadko występuje w tekstach klasycznych. Wskazuje w nich na identyczny obraz, wizerunek, także podobieństwo, zgodność³⁷. W LXX termin ten występuje czterdzieści razy i może oznaczać w sensie konkretnym „obraz” (por. Wj 20, 4) oraz bardziej ogólnie – „porównanie” (por. Iz 40, 18) lub „postać, dostrzegalną formę” (por. Ez 1, 26).

³¹ Por. J. E. Toews, *Romans*, dz. cyt., s. 310.

³² Por. R. Penna, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., t. 2, s. 28.

³³ Por. S. Agersnap, *Baptism and the New Life...*, dz. cyt., s. 269, oraz H. Seesemann, περιπατέω, [w:] *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, begründet von G. Kittel; in Verbindung mit zahlreichen Fachgenossen hrsg. von G. Friedrich, t. 5, Stuttgart 1954, s. 944.

³⁴ Por. H. Schlier, *Der Römerbrief*, Freiburg-Basel-Wien 2002⁴, s. 194 (Herders Theologischer Kommentar zum Neuen Testament, 6).

³⁵ Δόξα („chwała”) oraz δύναμις („moc”) tworzą jedność – por. tamże.

³⁶ Por. R. Penna, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., t. 2, s. 30.

³⁷ Por. J. Schneider, ὁμοίωμα, [w:] *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, dz. cyt., t. 5, s. 191.

W Nowym Testamencie słowo to pojawia się sześć razy (pięciokrotnie u Pawła). W Rz 1, 23; 5, 14 oraz w Ap 9, 7 ma ono znaczenie podobieństwa³⁸, zaś w Rz 8, 3 i Flp 2, 7 oznacza „postać, figurę, kształt” i opisuje ludzką naturę Jezusa³⁹.

W Rz 6, 5a w rzeczowniku τῶ ὁμοιώματι dostrzega się *dativus sociativus* i znaczenie podobieństwa lub *dativus instrumenti* i znaczenie zgodności w sensie współdziałania. W pierwszym przypadku zdanie brzmiałoby: „Jeśli bowiem zostaliśmy zjednoczeni w podobieństwie do Jego śmierci...”⁴⁰. Rzeczownik τῶ ὁμοιώματι łączy się wtedy bezpośrednio z przymiotnikiem σύμφυτοι („zjednoczeni”). Całość oznaczałaby, że staliśmy się zjednoczeni ze śmiercią Jezusa. Jednak nasza śmierć nie jest identyczna z Jego śmiercią, nie oznacza tego samego losu⁴¹.

W drugim przypadku przekład brzmiałby: „Jeśli bowiem zostaliśmy zjednoczeni z Nim przez współdziałanie w Jego śmierci...”⁴². Dostrzegamy, że druga możliwość zakłada domyślny zaimek αὐτῶ („z Nim” w odniesieniu do Chrystusa – por. w. 4) zgodny z logiką złożenia σύν („z”). Wówczas przymiotnik σύμφυτοι łączy się z αὐτῶ (z Nim), a termin ὁμοίωμα wyraża naszą relację do śmierci Chrystusa. Paweł podkreślałby, że wszyscy, którzy zostali zjednoczeni z Chrystusem, dostąpili tej łaski przez współdziałanie w Jego śmierci⁴³. Wydaje się, że ta druga interpretacja jest bardziej przekonująca. Potwierdza ją chrystologiczny kontekst⁴⁴ oraz tematyka zjednoczenia chrześcijanina ze śmiercią Jezusa, która w Rz 6, 4–8 pojawia się aż pięciokrotnie (por. ww. 4. 5. 6. 8bis)⁴⁵.

Werset zaś 5b ze szczególną mocą poprzez ἀλλὰ καὶ („lecz także”) akcentuje nasze przyszłe zmartwychwstanie. Czasownik ἐσόμεθα („będziemy”) stanowi eschatologiczne *futurum*, jak na to wskazuje paralelna wypowiedź

³⁸ Por. J. E. Toews, *Romans*, dz. cyt., s. 313.

³⁹ W Rz 8, 3 Paweł mówi o Chrystusie, że został posłany od Boga ἐν ὁμοιώματι σαρκός ἁμαρτίας. Oznacza to jednocześnie więź – Chrystus stał się człowiekiem, jak również różnicę – nie był On poddany grzechowi (ἁμαρτία). Podobnie w Flp 2, 7 wyrażenie: ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου γενόμενος oznacza, że Chrystusa nie odróżnia od nas postać (kształt, figura), którą nosił, lecz noszący tę samą postać odróżniają się od Niego – por. E. Lohse, *Der Brief an die Römer*, Göttingen 2003¹⁵, s. 190–191 (Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neue Testament, 4).

⁴⁰ Por. J. E. Toews, *Romans*, dz. cyt., s. 315.

⁴¹ Por. S. Légasse, *L'épître...*, dz. cyt., s. 396.

⁴² Por. R. Penna, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., t. 2, s. 30.

⁴³ Por. tamże, s. 32.

⁴⁴ Paweł już wcześniej zaznaczył, że zostaliśmy ochrzczeni w Chrystusie (w. 3), pogrzebani z Nim (w. 4), a wreszcie doda, że nasz stary człowiek został współukrzyżowany, domyślnie z Nim, oraz że umarliśmy z Chrystusem i będziemy żyli z Nim (w. 8).

⁴⁵ Por. R. Penna, *Battesimo...*, dz. cyt., 166.

w w. 8: συζήσομεν αὐτῷ – „będziemy żyli z Nim”⁴⁶. Nadto już sam termin ἀνάστασις („zmartwychwstanie”) wskazuje na przyszłość, ponieważ nigdy nie ma on u Pawła wartości teraźniejszej (por. Rz 1, 4; 1 Kor 15, 12–13. 21. 42; Flp 3, 10; 1 Tm 2, 18)⁴⁷. Chrześcijanin już uczestniczy w śmierci Chrystusa, jest bowiem wyrwany z mocy grzechu. Pozostaje mu jeszcze współdziałanie w Jego chwalebny zmartwychwstaniu (por. Flp 3, 10). Na ten aspekt Paweł jednak nie zwraca większej uwagi. W następnym wersecie powraca do tematu śmierci względem grzechu i konieczności, by do niego więcej nie należeć.

Werset 6 pogłębia sens uczestnictwa w ukrzyżowaniu Chrystusa. Jest on wprowadzony przez τοῦτο γινώσκοντες ὅτι. Imiesłów γινώσκοντες może w tym przypadku zastępować formę osobową czasownika i mieć wartość nie tyle oznajmującą, co imperatywną⁴⁸. Przytoczone wyrażenie można zatem przetłumaczyć: „to wiedźcie, że”.

Paweł pragnie skupić uwagę lektorów na treści, którą już podjął w poprzednich wersach, teraz zaś ujmuje ją syntetycznie w formie niemalże aksjomatu⁴⁹. Określenie ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος („stary nasz człowiek”) jest poprzedzone – jak widzimy – rodzajnikiem określonym. Wskazuje więc na kogoś konkretnego. Przymiotnik παλαιός opisuje u Pawła stan życia ludzkiego przed chrztem i nawróceniem, akcentuje nasze Adamowe pochodzenie i przeszłość (por. 1 Kor 5, 7–8; Kol 3, 9; Ef 4, 22)⁵⁰.

Stary człowiek utożsamia się więc z kimś, kto znajdował się lub znajduje poza Chrystusem. Był lub jest on zdominowany przez moc grzechu⁵¹. Tego typu człowiek „został współukrzyżowany” (συνεσταυρώθη) z Chrystusem. Rz 6, 6 stanowi jedyne miejsce w całym liście, w którym Paweł przywołuje krzyż Jezusa. Nie czyni jednak odniesienia do historycznej śmierci Chrystusa. Czasownik συνεσταυροῦν („współkrzyżować”) nie ma tutaj znaczenia dosłownego. Literalnie można go odnieść do dwóch łotrów ukrzyżowanych razem z Jezusem (por. Mt 27, 44; Mk 15, 32; J 19, 32)⁵². W naszym kontekście współukrzyżowanie chrześcijanina polega na współdziałaniu w zbawczych owocach wpływających z ukrzyżowania Chrystusa⁵³.

⁴⁶ Por. U. Wilckens, *Der Brief an die Römer (Röm 6–11)*, Zürich 1993³, s. 15 (Evangelisch-katholischer Kommentar zum Neuen Testament, 6.2). Eschatologiczne *futurum* w w. 5b tworzy fundament dla obecnego kroczenia w nowości życia – por. tamże, s. 16.

⁴⁷ Por. R. Penna, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., t. 2, s. 33.

⁴⁸ Por. F. Blass, A. Debrunner, F. Rehkopf, *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*, dz. cyt., par. 468, 2b; H. Schlier, *Der Römerbrief*, dz. cyt., s. 195.

⁴⁹ Por. R. Penna, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., t. 2, s. 34.

⁵⁰ Por. J. A. Fitzmyer, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 519.

⁵¹ Por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 249.

⁵² Por. S. Agersnap, *Baptism and the New Life...*, dz. cyt., s. 322.

⁵³ Por. R. Penna, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., t. 2, s. 35.

„Ciało grzechu” (τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας), czyli ciało opanowane przez potęgę grzechu⁵⁴ zostało uczynione dosłownie impotentem⁵⁵. To zaś oznacza, iż stary człowiek⁵⁶ – niewolnik grzechu nie ma już żadnej siły działania. Został bowiem zastąpiony przez człowieka nowego (por. 2 Kor 5, 17), wyzwolonego z tyranii grzechu⁵⁷. Człowiek nowy już nie jest na służbie grzechu, cieszy się wolnością, ponieważ przeszedł pod innego pana (por. Rz 6, 15–23).

Prawdę tę podkreśla także werset 7, który brzmi jak ogólna sentencja⁵⁸: „Kto bowiem umarł, stał się wolnym od grzechu”. Być może Paweł nawiązał w niej do wypowiedzi rabinów: „Jeśli człowiek umarł, to jest wolny od wypełniania przykazań”⁵⁹. Tekst rabiniczny mówi o śmierci fizycznej. Natomiast wydaje się, że Paweł, stosując tę sentencję, myśli o śmierci jako metaforze radykalnej odnowy człowieka⁶⁰ i rozumie ją duchowo jako śmierć dla grzechu⁶¹. Skutkiem współukrzyżowania z Chrystusem jest bowiem uwolnienie od mocy grzechu. Czasownik δικαιούσθαι zachowuje więc tutaj inny sens niż zazwyczaj u Pawła („być usprawiedliwionym”) i oznacza „być wyzwolonym” (por. Syr 26, 29; Dz 13, 38n).

⁵⁴ Ciało grzechu nie wyraża opozycji do duszy, lecz określa całą osobę ukierunkowaną jedynie ku ziemi, zamkniętą na Boga i Jego Ducha – por. J. A. Fitzmyer, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 520.

⁵⁵ Por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 250, przyp. 165. Autor zaznacza, że czasownik καταργεῖν nie ma tutaj znaczenia mocnego („zniszczyć”), lecz słabe („czynić impotentem, nieskutecznym”).

⁵⁶ Ciało grzechu utożsamia się ze starym człowiekiem – por. R. Penna, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., t. 2, s. 36.

⁵⁷ Por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 251. Rodzi się pytanie, czy pozbawienie mocy ciała grzechu i wcześniejsze współukrzyżowanie dokonały się w akcie chrzcielnym, czy też należą do wydarzenia śmierci Chrystusa? Ściśle mówiąc o chrzcie jest mowa tylko w wersetach 3–4, natomiast werset 5 już od niego odbiega. Pierwszorzędne zainteresowanie Pawła dotyczy nie sakramentu, lecz śmierci Chrystusa. Egzegeza wersetu 6 potwierdza tę opcję hermeneutyczną.

⁵⁸ Por. H. Schlier, *Der Römerbrief*, dz. cyt., s. 198.

⁵⁹ Por. H. L. Strack, P. Billerbeck, *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*, t. 3, München 1954, s. 232.

⁶⁰ Por. S. Agersnap, *Baptism and the New Life...*, dz. cyt., s. 322.

⁶¹ Opinie wśród egzegetów są tutaj podzielone. Np. Pitta uważa, że Paweł myśli tutaj o śmierci fizycznej, która dotyczy każdego – por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 251. Natomiast Penna słusznie zauważa, iż kontekst jest rozstrzygający. Skoro śmierć fizyczna reprezentuje wyzwolenie z Prawa, to również ten, kto umiera z Chrystusem, jest wyzwolony z grzechu, ponieważ jest wolny od jego tyranii – por. R. Penna, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., t. 2, s. 37.

Nasze przyszłe życie z Chrystusem oraz nowa wizja teraźniejszości (ww. 8–11)

Dotychczas Paweł zatrzymywał się przede wszystkim na uczestnictwie w śmierci Chrystusa, teraz zaś w w. 8 uwypukla współdziałanie wierzących w życiu Jezusa w eschatologicznej przyszłości. W słowach Pawła rozbrzmiewa centralna treść chrześcijańskiej wiary⁶², kerygmat paschalny pierwotnego chrześcijaństwa (por. 1 Kor 15, 3–5). Jest on odczytany w świetle uczestnictwa chrześcijanina w losie Chrystusa. To, co odnosi się do Jezusa, dotyczy także na zasadzie analogii także tych, którzy do Niego należą⁶³ (por. 1 Tes 4, 14). Tekst zakłada śmierć Chrystusa i współdziałanie w niej jako realnie zaistniałe (aoryst ἀπεθάνομεν – „umarliśmy”), natomiast naszą pełną przynależność do Niego wyraża w eschatologicznym *futurum* (συζήσομεν – „będziemy żyli”)⁶⁴.

Apostoł podkreśla triumf Chrystusa nad śmiercią (w. 9). Zmartwychwstanie ma dla Niego charakter fizyczny, natomiast dla chrześcijanina moralny i fizyczny⁶⁵.

Zmartwychwstały Jezus nie podlega już imperium śmierci⁶⁶. Jego powstanie z martwych nie jest powrotem do życia naturalnego, jak to było w przypadku Łazarza (por. J 11, 43–44). Podwójne οὐκέτι – „już więcej nie” (w. 9) kładzie nacisk na to, że pokonał On śmierć w sposób definitywny. Przysłówek ἐφάπαξ – „raz na zawsze” (w. 10) ma sens soteriologiczny i zaznacza niepowtarzalność, czyli wystarczalność śmierci Chrystusa, aby przynieść nam radykalne wyzwolenie⁶⁷. Tekst wyraża je celownikiem τῇ ἀμαρτίᾳ, który funkcjonuje jako *dativus incommodi*⁶⁸. Podkreśla on, że Chrystus umarł dla grzechu, to znaczy przyniósł mu ujmę, szkodę, zadał mu cios. W ten sposób radykalnie wyzwolił człowieka spod jego wpływu. Konstrukcja τῇ ἀμαρτίᾳ ἀπέθανεν („umarł dla grzechu”) stanowi także fundament wobec tego, co Paweł wyraził w 6, 2 w odniesieniu do chrześcijan: „umarliśmy dla grzechu”⁶⁹. Nowe życie Chrystusa jest teocentryczne.

⁶² Por. U. Wilckens, *Der Brief an die Römer (Röm 6–11)*, dz. cyt., s. 18.

⁶³ Por. R. Penna, *Lettera...*, dz. cyt., t. 2, s. 37. Autor zwraca uwagę, iż podmiot w wersecie 8 nie jest w 3 os. l. poj., lecz w 1 os. l. mn.

⁶⁴ Por. E. Lohse, *Der Brief an die Römer*, dz. cyt., s. 192.

⁶⁵ Por. R. Penna, *Lettera...*, dz. cyt., t. 2, s. 39.

⁶⁶ S. Légasse, *L'épître...*, dz. cyt., s. 402.

⁶⁷ Por. R. Penna, *Lettera...*, dz. cyt., t. 2, s. 39.

⁶⁸ Por. F. Blass, A. Debrunner, F. Rehkopf, *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*, dz. cyt., par. 188, 3.

⁶⁹ Por. R. Penna, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., t. 2, s. 39.

Celownik τῷ θεῷ stanowi z kolei *dativus commodi* i wyraża cel osiągnięty przez Chrystusa: życie dla Boga⁷⁰.

W ten nowy sposób istnienia Chrystus pragnie wprowadzić także swych wiernych. Dlatego też Paweł zwraca się do nich bezpośrednio w drugiej osobie liczby mnogiej (por. w. 3), stosując imperatyw λογίζεσθε – „uważajcie, bądźcie przekonani, liczcie się z faktem, że...” (w. 11). Czasownik λογίζεσθαι w Liście do Rzymian nie przekazuje jakiegś subiektywnej opinii, lecz wyraża mocne przekonanie, pewność wynikającą z wiary (por. Dz 3, 28)⁷¹. Pawłowe stwierdzenie brzmi jako zasada, fundament. Dotyczy bycia, a nie działania⁷². Ponieważ Chrystus umarł dla grzechu (por. w. 10), chrześcijanie są nazwani νεκροί τῆ ἁμαρτίας – „umarli dla grzechu”⁷³. „Umrzeć dla grzechu” ma jednak w odniesieniu do Chrystusa inny sens niż w relacji do chrześcijan. Chrystus zdetronizował grzech, chrześcijanie zaś czerpią owoce z tej detronizacji, bo nie są już mu poddani⁷⁴.

Chrześcijanin już nie żyje więcej ἐν σαρκί (Rz 7, 5; 8, 8n), to znaczy nie jest posiadany przez ciało, ani też ἐν κόσμῳ (Kol 2, 20), czyli w zamknięciu świata i jego mocy. Jego nowa egzystencja dokonuje się obecnie ἐν Χριστῷ. W Rz 6, 11 Paweł po raz pierwszy stosuje ἐν – w połączeniu z Chrystusem. Przyimek ἐν („w”) wyraża intymną i witalną więź z Nim. Dla Pawła „żyć dla Boga w Chrystusie Jezusie” nie oznacza „żyć razem z Chrystusem” (συζῆν Χριστῷ), ale odpowiada obecnie tej przyszłej perspektywie⁷⁵.

Końcowe zachęty (ww. 12–14)

Wersety 12–14 mają charakter parenezy, zawierają wnioski etyczne i zachęty wypływające z uczestnictwa w śmierci Chrystusa. Chociaż miejsce starego człowieka zajął nowy, to jednak „ciało śmiertelne” (θνητὸν σῶμα), w którym zrealizowała się ta głęboka przemiana, pozostaje to samo⁷⁶. Przymiotnik θνητός opisuje słabość, kruchość obecnego życia i potrzebę przyszłego zmartwychwstania (por. Rz 8, 11; 1 Kor 15, 53. 54; 2 Kor 4, 11; 5, 4). Natomiast rzeczownik σῶμα nie określa jedynie wymiaru fizycznego

⁷⁰ Występujące w tekście wyrażenie: ὁ δὲ ζῆ, ζῆ τῷ θεῷ należy rozumieć: „życie, którym żyje, żyje dla Boga”. Podobnie tłumaczy się wcześniejsze ὁ γὰρ. Wskazuje ono na śmierć Chrystusa – por. F. Blass, A. Debrunner, F. Rehkopf, *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*, dz. cyt., par. 154, 3.

⁷¹ Por. E. Lohse, *Der Brief an die Römer*, dz. cyt., s. 193.

⁷² Por. R. Penna, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., t. 2, s. 41.

⁷³ Por. H. Schlier, *Der Römerbrief*, dz. cyt., s. 200.

⁷⁴ Por. R. Penna, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., t. 2, s. 41.

⁷⁵ Por. H. Schlier, *Der Römerbrief*, dz. cyt., s. 201.

⁷⁶ Por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 253.

człowieka, lecz całą osobę ludzką⁷⁷. W śmiertelnym ciele budzą się pożądanía, które są pozostającymi agentami grzechu (por. Rz 7, 7n) i usiłują zdominować wierzących⁷⁸.

Należą one do starego człowieka. Moc grzechu może się znów odezwać w kimś, kto porzuca relację uczestnictwa w śmierci Chrystusa⁷⁹. Stąd rodzi się Pawłowy apel, by nie dać się ponownie zwyciężyć przez grzech. Jego niewolniczy wpływ objawia się we wspomnianych już pożądaniościach. Dlatego też bezokolicznik ὑπακούειν („być posłusznym, uległym”) poprzedzony przez εἰς τό (domyślnie ὑμᾶς) wskazuje bardziej sposób, w jaki panuje moc grzechu, aniżeli jego skutek⁸⁰.

W dalszym ciągu parenezy Paweł stosuje drugą osobę liczby mnogiej, nawiązuje więc bezpośredni kontakt z wierzącymi. Nadto posługuje się językiem obrazowym, mającym wydźwięk militarny. Apostoł widzi obecne życie jako walkę między bronią niesprawiedliwości i bronią sprawiedliwości (ὄπλα ἀδικίας, ὄπλα δικαιοσύνης)⁸¹. Chrześcijanin umarł dla grzechu, ale grzech nie przestaje istnieć, dlatego też Apostoł apeluje do chrześcijan, by oddali swe członki, czyli samych siebie⁸², na służbę Bogu, a nie grzechowi. Powtórzenie zaś tego samego czasownika παριστάνειν („oddać, ofiarować, przedstawić”) zwraca uwagę na ważność i właściwy wymiar życia chrześcijańskiego, który się odmierza i żywi relacją z Bogiem⁸³.

W ostatnim wersecie parenezy Paweł podejmuje tęzę wyrażoną w w. 1b, iż nie ma zgodności między łaską a grzechem, ponieważ nie można być jednocześnie pod panowaniem łaski i grzechu. Łaska zapoczątkowała nową ontologię chrześcijanina (umarły dla grzechu) i jednocześnie towarzyszy mu w jego nieustannej walce moralnej⁸⁴. Dała początek nowemu porządkowi

⁷⁷ Por. R. Penna, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., t. 2, s. 43.

⁷⁸ Por. U. Wilckens, *Der Brief an die Römer (Röm 6–11)*, dz. cyt., s. 20.

⁷⁹ Por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 253.

⁸⁰ Por. H. Schlier, *Der Römerbrief*, dz. cyt., s. 202.

⁸¹ Zaskakuje przeciwstawna relacja między niesprawiedliwością a sprawiedliwością ze względu na całkowity brak słownictwa dotyczącego sprawiedliwości w Rz 6, 1–14 (jedynie w w. 7 Paweł zastosował czasownik δικαιοῦν, by wyrazić wyzolenie od – ἀπό). Sprawiedliwość w 6, 13 jest rozumiana w sensie postawy wobec Boga wynikającej z usprawiedliwienia – por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 253. Ma wydźwięk nowego życia w Chrystusie. Natomiast niesprawiedliwość zgodnie z Rz 6, 19 wiąże się z nieczystością, nieprawością – por. J. A. Fitzmyer, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 532.

⁸² Zwrot „nasze członki” jest paralelny do zwrotu „my sami” – por. G. Rafiński, *Grzech ludzkości i dar usprawiedliwienia (List św. Pawła do Rzymian)*, [w:] *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych*, t. 9, Warszawa 1997. Również Toews zauważa, że τὰ μέλη oraz ἐαυτοὺς są synonimami – por. J. E. Toews, *Romans*, dz. cyt., s. 323.

⁸³ Por. R. Penna, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., t. 2, s. 47.

⁸⁴ Por. tamże, s. 146.

zbawienia, dzięki śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa. Grzech natomiast jest związany z Prawem Mojżeszowym⁸⁵ w tym sensie, że nie daje ono możliwości wyzwolenia spod mocy grzechu⁸⁶. Cały akcent jednak pada na łaskę (οὐ... ἀλλὰ... – „nie... lecz...”), która ma przypominać, że grzech nie może być naszym panem, lecz Jezus Chrystus.

Wnioski

Perykopa Rz 6, 1–14 daje wyraźną odpowiedź na tezę wyrażoną w formie zarzutu: „Czy mamy trwać w grzechu, aby wzmogła się łaska?”. W przeprowadzonej argumentacji Paweł w sposób jasny ukazuje bezsensowność takiego pytania. Jak mogą chrześcijanie trwać w grzechu, skoro dla niego umarli, zostali współpogrzebani, współukrzyżowani z Chrystusem? Nadto otworzył się przed nimi nieznany dotąd sposób życia. Otrzymali nowy początek, nową przyszłość. Grzech stracił nad nimi swą zniewalającą moc. Eschatologiczne życie zobowiązuje ich, aby trwali w zażyłości z Chrystusem, byli stale ukierunkowani ku Bogu i zdeterminowani w walce, by nie dać się opanować przez grzech.

Kraków

STANISŁAW WITKOWSKI MS

Słowa kluczowe

Paweł Apostoł, List do Rzymian, grzech, łaska, moc, pogrzebani z Chrystusem, ukrzyżowani z Chrystusem, nowe życie

Summary

Crucified with Christ and free from the power of sin (Rom 6, 1–14)

Pericope Rom 6, 1–14 gives a clear answer to a thesis expressed in the form of accusation: should we remain in sin so that grace may be given the more fully? In his argumentation Paul clearly illustrates the absurdity of this question. How can we remain in sin if we have died for it, were buried and crucified with Christ? Furthermore, a new, until now unknown, way of life opened before us. We received a new beginning and new future. Sin lost its enslaving power over us. The reality of eschatological life obliges us to remain in intimacy with Christ, to be steered towards God and determined in the fight not to be overcome by sin.

⁸⁵ Rzeczownik νόμος wskazuje na Prawo Mojżeszowe. Brak rodzajnika w wyrażeniu ὑπὸ νόμου w żadnym wypadku nie jest argumentem przeciwko odniesieniu do Prawa Mojżeszowego – por. J. E. Toews, *Romans*, dz. cyt., s. 326.

⁸⁶ Por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 254. Być pod Prawem nie jest tym samym, co być pod grzechem, choćby ze względu na Boże pochodzenie Prawa. Jednak z punktu widzenia antropologicznego, sytuacja człowieka nie zmienia się.

Keywords

Paul the Apostle, Letter to the Romans, sin, grace, power, buried with Christ, crucified with Christ, new life